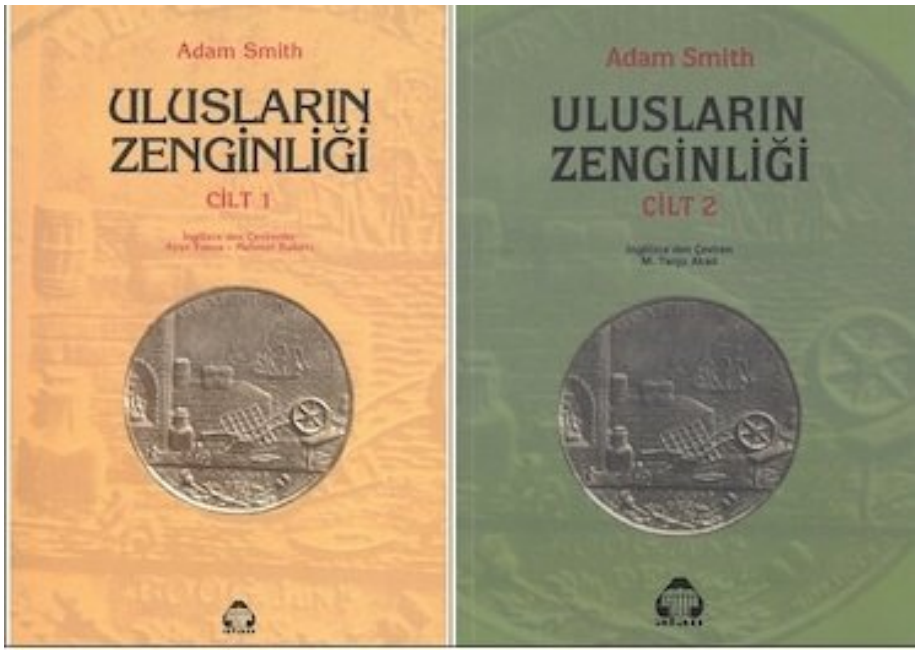
Adam Smith'in Ulusların Zenginliği Kitabı 250 Yaşında

Ulusların Zenginliği, Smith'in hümanizm üzerine verdiği derslerden doğmuştur. Nitekim Thukydides'in Peloponnesos Savaşı'nda anlattığı gibi, Atina'ya müzakere için gelen suskun Spartalılar Atina demokrasisinin konuşkanlığını benimserlerdi. Smith, ticaret özgürlüğü sayesinde modernliğin rasyonel ahlaki hayatın değerli Atina mirasını devralıp pekiştirmesi için bir fırsat gördü.

Mart 12, 2026

Graham McAleer

Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme adlı eser 1776 yılının bu ayında yayımlandı. Bu eser yalnızca bize GSYİH gibi ekonomik ölçütler kazandırmakla kalmadı; yayımlandığı andan itibaren Adam Smith'in bu hacimli çalışması politika tartışmalarını şekillendirdi ve bu etki hiç durmadı. Günümüzde de birçok önemli isim düşünsel yönlerini Smith'ten almıştır. Kendi döneminde Smith, tepki ile devrim arasında bir yol sunmuştu;

bugün ise Trump yönetiminin ulusal muhafazakârlığı ile onun post-liberal eleştirmenleri arasında bir yol sunmaktadır.

Ahlak felsefesi profesörü olan Smith, doğru düzene giden yolu "kısmi çıkarların gürültülü ısrarıyla değil, genel iyiliğin kapsamlı bir bakış açısıyla" belirlenen bir düzen olarak aradı. Kabilecilik ile ütopya arasında, *Ulusların Zenginliği*, insanların arzularını insan onuruna yakışır bir biçimde ifade edebilmelerinin yolu olarak "ticaret özgürlüğünü" önerdi. Smith'in politik ekonomisinde hükümet şirketlere ayrıcalık tanıyan yasalar çıkarmaz; insanların ekonomik tercihlerini sınırlayan bu tür yasalar hem yoksullara zarar verir hem de "doğal özgürlüğü" engeller.

Birçok kişi için 1000 sayfalık bir kitabı düşünmek bile göz korkutucu olabilir. Belki de bazıları, ekonominin temeli olarak ün kazanmış olmasının, bu kitabın teknik, tablolar ve grafiklerle dolu ve muhtemelen biraz sıkıcı olduğu anlamına geldiğinden endişe eder. Oysa gerçekte *Ulusların Zenginliği* son derece sürükleyici bir kitaptır ve onu bir ekonomi kitabından ziyade medeniyetler felsefesi olarak düşünebilirsiniz; Batı hümanizminin en büyük başarılarından biri sayılabilecek bir tarih felsefesi. Sadece birkaç başlığı saymak gerekirse, kitabın sayfaları doğum, kolonileşme, eğitim, moda, makineler, kölelik ve savaş tarihine ilişkin anlatılarla doludur. Ekonomi, daha geniş bir siyasi antropoloji projesinin parçasıdır: Savaşa adanmış bir medeniyetin (Antik Çağ) ya da dine adanmış bir medeniyetin (Orta Çağ) aksine, ticarete adanmış bir medeniyet içinde yaşayan halkların karakteri nedir?

Yakın zamanda yapılan ve birbirine karşıt iki konuşma, *Ulusların Zenginliği*'nin güncelliğini göstermektedir. Şubat 2026'da Münih'te ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio, Batı'nın çok uzun süredir "serbest ve sınırsız ticarete dair dogmatik bir vizyonu benimsediğini" söyledi. Smith'in malların, fikirlerin ve insanların açık dolaşımı yoluyla iç ve dış dünyayı birbirine bağlama düşüncesinin yerine Rubio, yeni bir dar görüşlülüğü savundu. Batılıların, "atalarının Hristiyan inancını kutsal bir miras olarak yeniden benimseyerek" "insanlık tarihinin en büyük medeniyetini yenilemeleri"

gerektiğini söyledi. Ayrıca "barbarlara" karşı koymak için yeni ve berrak bir ittifaka ihtiyaç duyduğumuzu da vurguladı: "İstediğimiz ittifak, korkular yüzünden hareketsizliğe mahkûm olmayan bir ittifaktır – iklim değişikliği korkusu, savaş korkusu, teknoloji korkusu. Bunun yerine, cesaretle geleceğe doğru koşan bir ittifak istiyoruz."

Doğal özgürlüğün savaş ve dinin koordinatlarıyla yer değiştirmesinden rahatsız olan Kanada Başbakanı Mark Carney, 2026 Davos toplantısında "kalelerden oluşan bir dünyanın daha yoksul, daha kırılgan ve daha az sürdürülebilir olacağını" söyledi. Trump yönetiminin "gerçek iş birliğinden" uzaklaşmasını değerlendiren Carney, "büyük güçlerin ekonomik entegrasyonu silah olarak kullanmaya başladığını" tasvir etti: "Gümrük tarifeleri bir kaldıraç olarak. Finansal altyapı bir zorlama aracı olarak. Tedarik zincirleri istismar edilecek kırılganlıklar olarak." Oxford'dan ekonomi doktorasına sahip olması ve İngiltere Merkez Bankası'nın eski başkanı olarak görev yapmış olması göz önüne alındığında, merkantilizm yeniden tehdit oluşturmaya başladığında Carney'in Smith'i yeniden teyit etmesi şaşırtıcı değildir.

Bu nedenle, 250 yaşına gelmiş olmasına rağmen *Ulusların Zenginliği*'nin çağdaş siyasetin çerçevesi olmaya devam ettiğini söylemek abartı değildir. Peki bunun nedeni nedir? Smith'in eseri, ticari medeniyet üzerine elimizde bulunan en kapsamlı incelemedir.

Smith (1723–1790) 25 yaşındayken Edinburgh'da öğretim vermeye başladı ve burada retorik üzerine bir dizi ders verdi. Glasgow'a taşındıktan sonra akademiden ayrılana kadar sonraki 15 yıl boyunca Güzel Edebiyat ve Retorik Derslerini vermeye devam etti. Bu dersler, Smith'in öğrencilerini antik tarihçilerle, biyografi yazarlarıyla, filozoflarla ve retorikçilerle tanıştırdığı; ayrıca Milton ve Shaftesbury gibi modern şair ve filozofları ele aldığı bir hümanizm genel dersidir. Smith, ders saatlerinin önemli bir bölümünü Demosthenes ve Sezar'a ayırarak her insanın bir hatip olduğu tezini ortaya koydu.

Bu, *Ulusların Zenginliği*'nin tezidir. Ekonomiler iş bölümüyle büyür; Smith bunun, "insan doğasında bulunan belirli bir eğilimin… bir şeyi başka bir şeyle takas etme, değiş tokuş etme ve mübadele etme eğiliminin bir sonucu" olduğunu savunur. Bu eğilim, "akıl ve konuşma yetilerinin zorunlu bir sonucu"dur ve bu nedenle Smith'in *Hukuk Dersleri*'nde iş bölümü hakkında söylediği gibi, "bunun gerçek temeli, insan doğasında son derece güçlü olan ikna etme ilkesidir." Başarılı ticaret, alıcıların ve satıcıların arzularının en iyi nasıl uyum sağlayacağını birbirlerine iletmelerine bağlıdır.

Peki ya arzularımız? "Yiyecekten sonra, giyim ve barınma insanlığın iki büyük ihtiyacıdır." Smith kendisini Fransız fizyokrat okuluna, kendi deyimiyle "ekonomistler" arasına yerleştirir. Fransızlar değerin kaynağının toprak olduğunu ileri sürmüştür. Smith buna kısmen katılır ve kumaşın topraktan elde edilen ilk ticarete konu ürün olduğunu savunur. Diğer ürünler konusunda ise gıdanın evde tüketildiğini ve barınma malzemelerinin kolay taşınamadığını söyler. Bununla birlikte Smith fizyokratları değiştirir ve değer üretiminde makinelerin asli rolünü göz ardı ettikleri için onları eleştirir. Bunu açıklamak için antik Roma'da kumaşın fiyatını örnek verir. Bu tartışma ona modernliğin temel bir göstergesini ortaya koyma imkânı sağlar: ticaretin iletişimi yoğunlaştırma biçimi ve konuşmayı siyasal hayatın merkezine yerleştirme biçimi.

Antik moda durağandı: Roma'da toga bin yıl boyunca varlığını sürdürdü. Buna karşılık Smith, modern modanın akışkan olduğunu belirtir. Roma'da kumaş köleler tarafından üretildiği için makinelerin verimliliği üzerine hiçbir düşünce yoktu. Smith, boyanın bilinen aşırı maliyetinden hareketle kumaşın pahalı olduğunu çıkarır. Smith şöyle akıl yürütür: "Aksesuarın değeri ile asıl ürünün değeri arasındaki orantısızlık çok büyük olurdu." Batı Avrupa'da kölelik yasaklandı ve makineler kumaşı ucuza üretmeye başladı. Ucuz giysiler herkesin şık giyinebilmesini sağladığında, zenginler modernliğin bir alameti olan trendleri başlattı. Hızla değişen tasarım normları, yoksul insanların modaya uygun giyinen zenginlere ayak uydurmasını imkânsız hâle getirdi. Bu argüman, insanların birbirlerini izlediği, taklit ettiği ve yargıladığı fikrine dayanır; Smith bu fikri "seyirci" kavramı olarak geliştirmiştir.

Seyirci, Smith'in iyi düzen teorisinin temelidir. Smithçi seyirci hakkında muhafazakâr ahlak filozofu Aurel Kolnai şöyle der:

Toplumun ahlakın bir aracı olması, insanlar ile diğer insanlar arasında sanki karşılıklı bir gözetim gibi işleyen, sonsuz derecede açık bir sanal hesap verebilirlik alanı anlamına gelir; bu, tüm belirli grup sınırlarının ötesine uzanan bir mahkemedir ve herkesin kendi kendini yargılamasının beklendiği bir düzeni beraberinde getirir.

Smith'in işaret ettiği gibi, moda bizi bu "açık sanal hesap verebilirlik alanı"nın içine yerleştiren başlıca yoldur. İnsanlar bize giysilerimiz ve aksesuarlarımız aracılığıyla bakar.

Günümüzün en dikkat çekici olgularından biri — ve Smith bunu çok iyi açıklayabilir — elde bir iPhone taşımaktır. Giysilerde olduğu gibi, Apple ürünlerinin tasarım dili — buna arabaları, mutfakları, tatilleri, koleksiyon parçalarını ve hatta sevdiğimiz köpek ırklarını da ekleyebiliriz — başkalarına hayattaki hırsımız ve statümüz hakkında mesaj verir. iPhone 2007'de piyasaya sürüldü ve bugün iPhone 17'ye ulaşmış durumdayız. "Komşularla yarışmak"ın ötesinde, bu hızlı yenilemelerin başlıca itici gücü kamera kalitesinin sürekli iyileştirilmesidir. Her an hazır bulunan bir cep telefonuyla insanlar hayatlarını kayda geçiriyor ve otobiyografilerini sosyal medya sitelerinde yayımlıyorlar. Telefonların bolluğu içinde hem konuşkan hem de yargılayıcı bir toplum hâline geliyoruz. Bu durum, ahlaki seyircinin "karşılıklı denetimini" beslemektedir.

Cep telefonu endüstrisinin tam siyasal anlamını kavrayabilmek için, Smith'in *Ulusların Zenginliği*'nde yaptığı çarpıcı özgürlük tanımını düşünmek gerekir: modern özgürlük — köleliğe dayanan antik özgürlükten farklı olarak — ayakkabılardaki elmas tokaların modasına bağlıdır. Smith, on sekizinci yüzyılın itibarlı erkeklerinden söz eder; bu kişiler toka koleksiyonlarına sahipti ve düğünler, vaftiz törenleri, Paskalya, Noel ve diğer tarihî olaylara uygun çeşitli süs eşyaları takarlardı. İngiltere'deki Birmingham şehri her yıl milyonlarca toka üretiyordu. George Washington'ın 1789'daki

göreve başlama töreninde taktığı mücevherli tokalar da İngiliz yapımıydı. Bu süslü tokalar bir tür ifade biçimiydi.

Smith'in açıkladığı gibi, çeşitli gösterişli tokalara sahip olabilmek için büyük toprak sahipleri arazilerini bölmek ve kiracı çiftçilere kiralamak zorundaydı; karşılığında nakit alarak onlara uzun vadeli kira sözleşmeleri veriyorlardı. Hukuk arşivleri hakların mülkiyet hakkından doğduğunu belgelemektedir ve bu nedenle Smith, toprağın demokratikleşmesiyle birlikte hakların da genişleyeceğini öngörür. Uzun vadeli kira sözleşmelerinin serbest bıraktığı ticari enerjinin etrafında hukukun üstünlüğünün — dolayısıyla adaletin — sağlamlaşacağını da öngörmüştür. İletişim yoğunlaştıkça, bütün toplumlar sözleşmelerin ve süs eşyalarının diline dahil olacaktı. Bununla birlikte "karşılıklı denetim"in kapsamı da genişleyecekti. Cep telefonları Smith'in bu öngörüsünü doğrulamaktadır.

Ulusların Zenginliği, Smith'in hümanizm üzerine verdiği derslerden doğmuştur. Nitekim Thukydides'in *Peloponnesos Savaşı*'nda anlattığı gibi, Atina'ya müzakere için gelen suskun Spartalılar Atina demokrasisinin konuşkanlığını benimserlerdi. Smith, ticaret özgürlüğü sayesinde modernliğin rasyonel ahlaki hayatın değerli Atina mirasını devralıp pekiştirmesi için bir fırsat gördü.

* *Graham McAleer, Maryland Eyaleti Yargı Etiği Komitesi'nin meslekten olmayan üyesidir ve son olarak Tolkien, Philosopher of War (CUA Press, 2024) adlı kitabın yazarıdır.*

Kaynak: https://www.civitasoutlook.com/research/adam-smiths-the-wealth-of-nations-turns-250-9ddb9464-e7e4-4dd1-8bab-34ab71bba205